

Fortællingen om Aunslev Hospital

Forfattet af Nils Aage Jensen (Artikel i "Ældresagen").

Hvis vi kaster blikket et par hundrede år tilbage – eller blot et par snese – er situationen en ganske anden. Grundtvig blev på sine gamle dage med megen ærefrygt, men uden ironi omtalt som »jubeloldingen«. Og han blev jo da »kun « 89. Folk i den alder kan du såmænd finde adskillige af på golfbanerne i dag.

Alderssvækkelse indtrådte på et langt tidligere tidspunkt i hine dage. Der var steder, hvor man var gammel som 50-årig. Og som der står i salmen: »Halvfjerdsindstyve er støvets år« – den er der vist ingen, der hopper på mere. Der var mange grunde til en tidlig aldring dengang. Alderdomsforskning – gerontologi – fandtes slet ikke. Det gjorde de sundhedsforskrifter, vi lever med i dag (med større eller mindre held), heller ikke.

Hertil kom de store epidemier, som med mellemrum fejede hen over kontinentet og lagde landene øde. Så sent som i 1918 ramte »Den spanske Syge« Europa og slog flere mennesker ihjel end nogen anden tidligere epidemi – »Den sorte Død« iberegnet!

Men den væsentligste årsag til den lave gennemsnitsalder i de dage var noget så banalt som nedslidthed. I dag bruger vi mest udtrykket »udbrændthed«, og det er der god mening i, fordi det som oftest er psykiske grunde, der får folk til at standse arbejdet og føle sig brugt op i vores tid. Dette være sagt uden at overse de fysiske slidskader fra ensformigt arbejde og akkordafløsning. For et par hundrede år siden var det sliddet med hakke og skovl, spade og mejetøj, der sled folk op. Det kropslige arbejde satte sig kontante spor i menneskers udseende, sådan som vi fx kan se det i guldaldertidens malerier – eller for den sags skyld konstatere det ved analyser af datidens skeletmateriale.

Folk var helt konkret slidt op. Mange dødelige sygdomme var konsekvenserne af, at kroppen var færdig – leddene slidt i smulder, muskler og scener forbruskede, rygsøjlen degenereret. Det er utroligt, så små folk i en forholdsvis ung alder kunne være alene på grund af det hårde arbejde.

Men nedslidtheden var ikke ensbetydende med livets ophør. Undertiden kunne man leve længe efter, at man måtte standse den fysiske udfoldelse. Det var »de gamle« – og hvad i alverden skulle man stille op med dem, når der hverken fandtes pensioner, plejehjem eller nogen anden form for alderdomsstøtte?

Før reformationen i 1536 havde der været en vis hjælp at hente i klostrene. Var man »færdig på arbejdsmarkedet« og end ikke kunne bruges til at se efter småtøjet – får, høns og gæs – så kunne man dog tigge sig til føden ved klostrets dør. Måske kunne man endda opnå den nåde at sove i halmen i en eller anden godlidende bondemands stald. Men da reformationen slog igennem, og klostrene blev nedlagt, var det forbi med den slags blødsødenhed. For at sige det ligeud: efter 1540'erne fandt man ofte døde mennesker i vejsider og grøfter. Det var folk, som måtte give op på den evindelige tiggervandring. Tiggeriet var blevet et af landets hovederhverv, men det var begrænset, hvor længe et menneske kunne holde til det – et menneskesom i forvejen var slidt op.

Omkring hver tiende dansker gik på landevejen – (heri skal dog indregnes forældreløse børn – ofte i bander –, asociale elementer, sindsforvirrede og rene forbrydere).

Men flertallet har været gamle nedslidte mennesker.

Naturligvis fandtes der også ræsonnable folk, som ikke lod deres gamle forsvinde, men tog sig af dem. I enhver bondegård ville man nok kunne finde den slags aftægtsfolk, men det var alligevel begrænset, hvor mange »urentable« mænd og kvinder man kunne have siddende. Der findes et væld af uhyggelige historier om, hvordan gamle mennesker er blevet skubbet ud af hjem og fællesskab.

Enkelte af landets konger greb ind, når »tiggerbyrden« åbenbart blev for generende for »ordentlige mennesker«, og der blev i tidens løb udstedt adskillige love, som skulle begrænse tiggeriet.

Frederik 2. forsøgte desperat med et rent forbud, men det var naturligvis dømt til at løbe ud i sandet. Der var alt for mange subsistensløse. Senere fik man vedtaget, at hvert sogn skulle tage sig af sine egne tiggere, og i den forbindelse blev der udstedt tiggertegn.

Tegnet skulle sys på pjalterne og var mærket med det sogn, som den pågældende fik lov at tigge i. Samtidig blev der udnævnt en *stodderkonge*, hvis hverv det var at sørge for, at fremmede tiggere ikke sneg sig ind i sognet.

Beretningerne om, hvordan det gik den slags illegitime folk, er rent ud oprørende læsning! De blev fulgt til sognegrænsen og hældt over i nabosognet, hvor historien gentog sig. Ligegyldig hvilke tiltag myndighederne fandt på, så var det dog kun overfladebehandling. Ingen tænkte på at tage fat om nældens rod og oprette et egentligt forsorgsvæsen. Et forbud mod tiggeri hjalp jo som en skrædder i helvede.

Naturligvis var der mennesker, som indså, at der måtte gøres noget alvorligt, og vi skal også lige erindre om, at vi jo befinder os i et noget mere religiøst samfund end det nuværende – sådan at forstå, at folk som flest følte større forpligtelse til at hjælpe nødstedte i nærområdet, end det måske sker i dag. I hvert fald opstod der med pietismen en større forståelse af, at hjælpen ikke blot var nødvendig, men Gudvelbehagelig. Den indstilling bredte sig i overklassen, og i 1700-tallet skete der for alvor noget på området.

»Ældresagen« blev for første gang et centralt emne i samfundsdebatten. Det var dog ikke bare et ændret syn på fattigforsorgen, som greb om sig. Der var andre årsager, og flere af dem hang sammen med den omrokering i samfundet, der fandt sted efter svenskerkrigene og enevældens indførelse.

Vi kender måske bedst Frederik 4. fra Store Nordiske Krig – hele den historie med Karl 12. og Tordenskjold og alt det der. Eller også husker vi kongens mere romantiske eskapader. Han var jo den første danske monark, der lod sig vie »til venstre hånd« - Et klart tilfælde af royalt bigami. Senere konger fandt, at det var enestående god ide, Frederik dér havde fået – men lad os ikke fordybe os i det. Kærligheden har sine veje og vildveje. Én ting kan man ikke tage fra fjerde Frederik: han var oprigtigt optaget af at højne landets sociale og intellektuelle niveau.

Det er ham, vi kan takke for det første egentlige skolevæsen, idet han fik bygget de 240 skoler, vi kalder rytterskoler. De blev begyndelsen til den almindelige almueskole

i Danmark. Frederik var også den konge, som grundlagde Vajsenhuset til hjælp for forældrelose børn. Christian 4. havde gjort sit for at fjerne de mange børn fra landevejene. Han lod dem simpelthen indfange og anbringe i Børnehuset, hvor de blev beskæftiget med tekstilfremstilling og jævnt hen døde af smalkost og støv på lungerne. Frederik 4. så derimod bort fra, at sagen absolut skulle kunne betale sig. Han overlod Vajsenhuset den stadig eksisterende eneret på udgivelse af fx salmebøger – en ikke uvæsentlig indtægtskilde. Det var også Frederik, som byggede det første sygehus, vi kalder det stadigvæk Frederiks Hospital.

Som et led i udviklingen af ældre- og fattigforsorgen finder vi allerede i 1567 en kongelig skrivelse, som bl.a. rummer følgende ord:

På landsbyerne skal der tilskikkes to fattigforstandere i hvert sogn, som skulle tilse at de fattige få sit underhold, og lade bud gå til godtfolk for at samle almisse. Sognemændene med kirkeværgerne skulle bygge fire – fem rum til de fattige, at gudfrygtige kristne kunne bære dem øl og mad, når de går i kirke.

Her var der altså tilløb til en fattighusordning, men den var alt for tidligt ude.

I købstæderne var der dog efterhånden blevet bygget flere såkaldte hospitaler.

Her skal det lige slås fast, at et hospital i denne forbindelse ikke

er et egentligt sygehus som i dag. De syge kunne i middelalderen søge til de kendte

»Sankt Jørgens Gårde« eller blive indlagt i de såkaldte »pesthuse« og senere i

»kvæsthusene«. Et hospital derimod var på denne tid det samme som en

»lemmestiftelse.« Oprindeligt havde ordet ganske vist betegnet et hus for syge

mennesker, men derfra gik det altså over til at betyde noget i retning af »alderdomshjem«.

Vi ser endda, at netop syge mennesker nægtes optagelse i hospitaler. Senere skred ordets betydning så tilbage til det oprindelige, men det var først i moderne tid.

Vældedige adelsfolk og velhavende borgere var med til at opretholde

den slags huse, men i virkeligheden var det så få, at man netop derfor husker deres

navne. Nogen folkelig bevægelse var der slet ikke tale om. Tværtimod har vi også

eksempler på, at adelsfolk, som skulle føre tilsyn med hospitaler, udsultede dem og

selv inddrog de penge, der var givet i almisse.

Sådan var stort set forholdene, da Frederik 4. byggede en stiftelse for gamle mennesker.

Det er rigtigt, at kongen måske ikke lige levede op til den moralske standard, man kunne

ønske sig hos en enevældig og pietistisk hersker, men hans gode vilje er det svært at

sætte en finger på. At kongen gik foran i denne sag, fik kolossal betydning, men lad os

lige se på, hvem det var, der greb tanken, så den bredte sig ud over hele landet.

Før enevældens indførelse i 1660 havde adelensiddet på en række privilegier, som

holdt de andre stænder, bønder og borgere, ude fra væsentlige indtægtskilder. En af

de vigtigste var handelen med jord. Det var simpelthen forbudt at sætte sine penge i

jord. Dette betød, at dygtige borgere ofte tjente store formuer, som ikke kunne anbringes,

men måtte investeres i fx skibe, hvilket i høj grad øgede fortjenesten. Alligevel var det til

stor ærgrelse for den slags driftige mennesker, at adelen nok ville låne penge, men ikke

give slip på privilegierne.

Den situation ændrede sig fuldstændig i 1660, og det fik afgørende konsekvenser

– også for de fattige og de gamle! På en gang blev det muligt for købmænd og

skibsredere at opkøbe jorden. Mange af de gamle adelsslægter havde i deres overmodige storforbrug gældsat sig til op over adelsborgens pralende tårne, og de så ingen anden udvej end at sælge. Det betød, at gård efter gård gled over på ikke-adelige hænder, mens de gamle ejere græmmede sig.

I 1660 lå det nuværende Juelsberg nærmest som en ruin. Slaget ved Nyborg var gået hen over gårdens jorder, og huset var heller ikke skånet. I virkeligheden var det ikke nogen herregård på den tid, men derimod en stor frigård, som bar navnet Baunegård – opkaldt efter højdedraget vest for gården, hvor man i krigstilfælde havde tændt bavn. Efter krigen – midt i det kolossale kaos og den almindelige fattigdom, som afsvidningen af landsbyerne Aunslev, Skalkendrup og Bovense havde afstedkommet – lykkedes det den noksom bekendte Claus Rasch at erhverve Baunegård.

Som man vil huske, var Rasch en vindskibelig herre, der ikke tog det så nøje med juraen, når det gjaldt om at skaffe sig jord. Han fik da også lidt efter lidt samlet al jorden rundt om Nyborg med ret uhæderlige midler. Man kan forvise sig om det ved at læse indskriften på mindetavlen på rådhusets gavl. Rasch opnåede ikke selv en adelstitel, men det lykkedes ham at få gjort Baunegård – nu under navnet Raschenberg – til hovedgård med samme rettigheder som adelsgårde.

Raschenberg blev handlet nogle gange i tiden derefter, og i 1744 blev den købt af købmanden **Jens Hansen Dreyer** og dennes kone **Anna Elisabeth Haman**. Dreyer var en af de dygtige handelsmænd, som havde skabt sig en formue stor nok til at købe et gods som Raschenberg. Han stammede fra en håndværkerfamilie.

Faderen, Hans Simmesen, havde været kunstdrejer og taget navn efter sit erhverv, men sønnen arbejdede sig op til at blive storkøbmand og formand for Odense Kræmmerlaug, der vel svarer til Handelsstandsforeningen i dag. En velagtet og velhavende mand var han – og hans velstand blev ikke mindre af ægteskabet i 1722 med Elisabeth, hvis far som købmandsoldermand også hørte til den odenseanske overklasse. Det gik bedre og bedre for Jens Dreyer. I 1736 blev han medlem af Kommercerådet, og i 1743 blev han ophøjet til »Virkelig Kancelliråd«. Efter 1744 tog han fat på at udvide Raschenberg – senere Juelsberg –, og godset nåede arealmæssigt sit største omfang i hans tid. Faktisk blev det et af de største godser i Danmark.

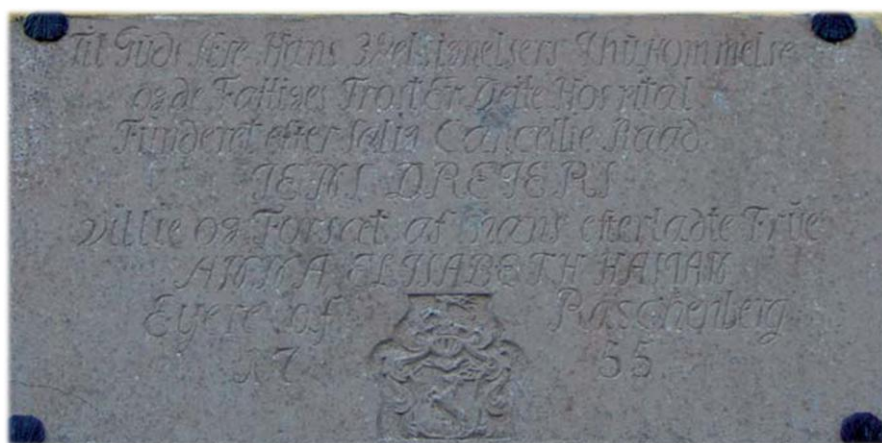
Lad os nu prøve at sætte os ind i tankerne hos en mand som Jens Dreyer. Her kommer han fra en forholdsvis lavborgerlig familie og ender så som en af de mest velhavende godsejere i landet. Samtidigt er såvel han som Anna Elisabeth dybt troende mennesker og knyttet til den pietistiske retning. Det er Brorsons salmer, der bliver sunget ved andagterne på Raschenberg. Og Jens ser ud over sine vidtstrakte marker, når han spejder efter sine egne skibe, der sejler derude på Storebælt. Og han ser ned langs middagsbordet, hvor børnene Sara og Hans og Christian og Voldborg indtager deres nadver. Er det ikke velsignelse fra oven, om man må spørge? Og er der ikke grund til at takke Herren for så meget?

Jo, Jens og Elisabeth har meget at sige tak for, og det gør de også. Aunslev Kirke får en ordentlig oppudsning og nyt inventar – betalt af godsejeren. Samtidigt bliver der indrettet en særlig loge inde i kirken for herskabet. Den hænger oppe på kirkevæggen,

og der er adgang til den ad en trappe udefra. Her sidder Jens og Anna Elisabeth søndag efter søndag, så enhver kan se, hvor godt det går den, som Herren har set i nåde til. Men kirkerestaurationen er ligesom ikke nok. Man må gøre noget for sine medskabninger – i hvert fald dem, som for alvor trænger til det: De fattige gamle. Jens og Elisabeth overvejer tingene og drøfter dem i familiens skød.

Her har man jo hørt om kongens smukke gerninger for skolebørn, syge og subsistensløse. Det forlyder også, at Hans Majestæt ligefrem har opfordret velhavere til at følge hans eksempel, og ud over landet bliver der nu bygget små huse til aldrende – næ, ikke medborgere – så vidt kommer det dog ikke. Der er vel forskel på folk – men til aldrende tyende. De har allerede den slags huse flere steder, også her på Fyn.

Kan man tænke sig en smukkere måde at vise Herren taknemlighed på? Projektet bliver vedtaget. Der skal bygges et alderdomshjem – et hospital – til godsets udslidte arbejdere. Så bliver Jens ganske uventet hjemkaldt til Herren i 1753, og Elisabeth sidder tilbage med sin formue og deres planer. Det kunne aldrig falde hende ind at opgive det hospital, hun og Jens har

planlagt, så hun går videre med sagen, og i 1758 står det lille, smukke hus færdigt med samt sin tavle over døren (en skik hentet fra Frederik 4.s rytterskoler).

På tavlen kan man se den opadspringende hjort: Jens Dreyers våbenskjold eller bomærke. Det er ikke valgt uden en vis selvbevidsthed. På tavlen har Anna Elisabeth skrevet:

*Til Guds Ære Hans Velsignelsers Ihukommelse
og de Fattiges Trøst Er Dette Hospital
Funderet efter Salig Cancellie Raad
JENS DREJERS
Villie og Forsæt af hans efterladte Frue
ANNA ELISABETH HAMAN
Eyere af Raschenberg 1755*

Hospitalet anno 2007

Foto: John Maalø Larsen

Aunslev Hospital ligger her endnu. Enhver kan overbevise sig om, at der ikke blev sparet. I modsætning til de fleste af de omliggende gårde er der her tale om et grundmuret hus – arkitekttegnet formodentligt – med en smuk indretning og beliggenhed og med de faciliteter, som man med rimelighed kan forvente – altså en helt igennem moderne institution til gavn for godsets udslidte medarbejdere. Bygget og skøttet for at den kan stå ind i evigheden.

Men trods al fromhed holder man fornuften fanget i Dreyers familie. Man er ikke for ingenting af købmandsslægt, og Guds gaver skal ikke kastes for vejr og vind. Regler skal der til, og man skal holde hus med det, man har. Det er sådan, Anna Elisabeth og salig Jens har skabt deres formue. Man skal tænke sig om. Det er ikke nogen tilfældighed, at hospitalet er bygget så tæt ved kirken. Også her aner man en bygherre, som så på skillingen. Det forholdt sig nemlig sådan, at kirkerne ejede jorden uden for diget i en passende bredde til, at et stort hestespand kunne køre med vogn rundt om kirkegården. Denne jord var fritaget for skatter og afgifter, så det var kun en fornuftig økonomi at bygge huset der.

Der skal mere end sten, kalk og god vilje til at bygge et hospital. Der må også være et sæt regler for brugen: *en fundats*. Den går man så i gang med. Det ser ud til, at fundatsen delvist blev til ved gejstlig hjælp, men derom senere. I første omgang så man sig om efter et forbillede for, hvordan sådan et aktstykke kunne sættes op. Heldigvis viste det sig, at den slags dokumenter allerede fandtes. Så tidligt som i 1721 havde grev Adam Christoffer Knuth ladet et hospital opføre i Sørup ved Slagelse – lige ovre på den anden side af Storebælt. Han fik skrevet en fundats og fik den både offentliggjort og approberet af kongelig majestæt. Den måtte kunne bruges.

Hvis man i dag sammenholder de to fundatser, er det ret klart, at Sørup-udgaven må have været model for Anna Elisabeths. Sammenligner man de to bygninger, viser der sig også et så stort sammenfald, at man får mistanke om, at der må have eksisteret en fælles tegning – så meget mere som at denne model genfindes i en lang række tilsvarende hospitaler. Nogen må oprindeligt have tegnet typen. Om Anna Elisabeth har kendt grev Knuth får derimod stå hen i det uvisse.

Huset blev bygget og stod klar til at modtage sine første beboere. Der har næppe været mangel på ansøgere, dels fordi der jo var mange mennesker på et gods som Raschenberg i de tider, og dels fordi det vitterligt *var* en rent ud fantastisk nådegave for et gammelt menneske at få lov at flytte ind under så relativt komfortable forhold i sin alderdom. Hvordan var det så at flytte ind og leve i denne herlighed? Det fortæller fundatsen en hel del om. Den vil ganske vist nok fremstå som lidt tung læsning for nutidens mennesker, men dog ikke mere end at man sagtens kan forstå den og også forstå den snusfornuft, som ligger bag. Lad os se lidt nærmere på denne væsentlige indsats på ældreområdet: Det første, der skal noteres, er indledningen:

»Udi den Hellige Trefoldigheds Højlovede og Velsignede navn.

Jeg underskrevne Anna Elisabeth Haman salig Kancelliråd Jens Dreiers hans efterlevende, kendes og hermed vitterliggør, at jeg :/: Gud være evig Ære :/: endnu ved godt helbred og af velberåd hu, al Verdens Frelser Christo til ære«

etc. etc. Den lange slyngede sætning ender med:

»urykkeligen og uigenkaldeligen funderer et hospital...«

Herefter følger reglerne for hospitalet, og de er særdeles omfattende ned i den mindste detalje. Her er blot plads til nogle få nedslag:

- 1) Der er fire værelser, og der skal bo to lemmer i hvert rum. Dog skal et rum friholdes som bedekammer.
- 2) Blandt de seks lemmer skal mandfolk og kvindfolk bo hver for sig, men hvis nogen er gift, kan kun den ene af dem få plads i hospitalet. (Sic!)
- 3) Der må ikke indtages *»afsindige eller lemlæstede, som ikke kanrøgte sig selv«*. Men hvis nogen skulle blive syge, mens de bor i huset, skal de øvrige lemmer passe dem.
- 4) Hospitalet skal selvsagt opretholdes ved en driftskapital, og Anna Elisabeth tilskøder huset to tusinde rigsdaler (en gigantisk sum i 1753). Pengene skal være rentebærende og stå til 5 %. Så kan hvert lem få 1 mark og 8 skilling ugentlig, uden at der tæres på hovedstolen. Pengene uddeles af Raschenbergs forvalter hver uge under tilsyn af sognepræsten. (Der skal ikke være mulighed for at snyde!)
- 5) Udover pengene skal hver af lemmerne årligt have fire læs tørv. (Enhver, der besøger hospitalet i dag, kan få syn for sagn: tørvene har sat deres spor i lugt og farve). Lemmerne skal i øvrigt skiftes til at varme bedestuen op. Godsets bønder skal levere tørvene fra deres egne tørveskær til en pris af én mark for hvert læs. Desuden gøres der nøje rede for, hvor stort *»et læs«* er:
»5½ alen langt, 3½ kvarter højt og 11 fjerdedel alen langt.« (Sådan!)
- 6) Ved udvælgelsen af lemmerne skal de *»allerfattigste og mest nødlidende lemmer«* have førsteret – især *»gamle, bedagede men- nesker, som ej kan fortjene noget«*. Folk, der har tjent direkte på Raschenberg, går forud for andre, men hvis der –

Mirabile dictu – ikke skulle være nogen kandidater, skal sognepræsterne i Aunslev, Bovense, Flødstrup og Ullerslev sogne undersøge, om der findes nødlidende hos dem, som kunne fortjene at få en plads i hospitalet. Raschenberg havde nemlig gods i alle de nævnte sogne.

- 7) Guds frygten får et stort kapitel i fundatsen. Hver morgen og hver aften skal degne i Aunslev indfinde sig og holde andagt med lemmerne i bedestuen. Det foreskrives klart, hvordan det skal gå til: Først en salme og så en bøn. Dernæst endnu en salme og så oplæsning af et kapitel af den hellige skrift. Det ernemlig, som skrevet står *»det fornemmeste, alvorligste og vigtigste, som disse fattige mennesker har at gøre, og det eneste og bedste de kan udrette, nemlig idelig at love og takke Gud den Allershøjeste...«* Der skal dog ikke holdes morgenandagt søn- og helligdage, for da skal lemmerne naturligvis i kirke, til hvilken tjenestede skal forberede sig med bøn og bibellæsning. Når det ringer anden gang med begge kirkens klokker, skal de i samlet flok indfinde sig i kirken og sætte sig på de bestemte pladser, som er blevet udpeget for dem, og det siges klart, at ingen undskyldning for udeblivelse vil blive accepteret.

Alt bliver nøje udpenslet i fundatsen: Det understreges, at det skal være en morgensalme om morgenen og en aftensalme om aftenen, mens de øvrige salmer skal være *»en af de i salmebøgerne på næst forgangne søndags eller indfaldende festdags evangelium og epistel antegnede salmer ...«* Men om fredagen og onsdagen skal der synges pønitensesalmer – (Husk det så!) Jeg undlader at gennemgå den lange anvisning på, hvad der skallæses op ved disse morgen- og aftenandagter, men det kan måske være af interesse at se, at degnen for den ulejlighed skal have 8 rigsdaler årligt, mens sognepræsten, der fører tilsyn, skal have 3 rigsdaler. Der tillægges ham dog 3 rigsdaler yderligere for anden umage.

- 8) Man aner købmandsdatteren i den nøje gennemgang af hospitalets finansielle side, men der er dog også foreskrevet, hvad lemmerne skal tage sig til under opholdet i hospitalet. De skal jo ikke bare sidde med hænderne i skødet. Ganske vist siges det, at ingen af dem må *»bruges til hoveri«*, men de kan dog nok foretagesig noget med *»spinderi, knyttereri eller anden gerning«*, og kande tjene lidt ved det, så er det deres egne penge! Men de skal dog sætte eget arbejde til side for to eller flere gange om året at gøre kirken ren – *»at feje, støve og rengøre overalt«*. Ellers havde altid *»kamrene i hospitalet, husgerådet og andet i huset udi renlig og tilbørlig stand at holde*. Det var vel heller ikke noget ubilligtforlangende. Nu, hvor fru Anna Elisabeth er ved det, nævner hun også lige haven, som lemmerne skal *»tilbørlig dyrke og med kål samt andre køkkenurter beplante, til den ende alukrudt og urenlighed at afrydde og bortkaste«* og for resten – nu hun lige tænker på det – så er der jo også de store linde uden for kirkegården. Der er der sikkert en masse nedfaldne blade, som de gamle passende kan fjerne. Og lige en ting mere:

De kan også tage sig af kirkegårdslågen og sørge for, at den er i orden og lukket *»at ikke bæster, kvæg eller svin herind træde og fordærve noget.«*

Al den slags arbejde kan, som der står, ingenlunde kaldes hoveri, men alene gavne lemmerne til Guds ære.

9) Det er forbudt at absentere sig fra hospitalet. Man kan ikke have de gamle løbende rundt i Aunslev by, for hvad kunne de ikke finde på? Og det er da især ulovligt at blive ude om natten! »Hvem her imod handler udvises straks af hospitalet«. I øvrigt forpligtes de til at holde øje med hinanden og indgive anmeldelse, hvis nogen forholder sig uefterretteligt. Hvis nogen undlader det, skal de regnes for lige med »forbryderen« og udvises.

10) Lemmernes almindelige adfærd ligger Anna Elisabeth stærkt på sinde.

Hun skriver:

»Skulle en eller flere af de fattige sig uskikkelig i hospitalet med drukkenskab, klammeri, skælden, sværgen og banden eller deslige laster (beté) da skulle (de) ... når sligt dem er overbevist straks udvises af hospitalet som uværdige...«

Må vi altså bede om en ordentlig tone! Interessant nok har denne paragraf i fundatsen vist sin rimelighed også længe efter, at reglerne var sat ud af kraft. Når en del gamle mennesker er tvunget til at bo så tæt, kan det næppe undgås, at der opstår gniderier. Ældre mennesker i Aunslev kan da også berette om de gamles stridigheder langt op i det 20. århundrede, da huset blev benyttet som en slags kommunalt alderdomshjem.

11) Når nogen dør, skal Raschenbergs tjenere bære vedkommende til graven.

Udgifterne til kisten afholdes ved salg af den dødes efterladenskaber, men begravelsesstedet og jordpåkastelsen er sandelig gratis!

Vi kan standse her med gennemgangen, for den er som nævnt lang og besværlig, og man kan måske finde på at spørge, om de gamle nu også havde styr på alle de regler og vedtægter? Jo, det havde de, for fundatsen skulle læses op i sin helhed to gange om året. Desuden skulle der ligge et eksemplar af fundatsen i hospitalet, så ethvert tvivlstilfælde øjeblikkeligt kunne blive berigtiget. Sådant var forholdene for de gamle – eller skulle være det, og Anna Elisabeth har sikkert set med stolthed på værket.

Alligevel var der jo også andre dele af tilværelsen, som fundatsen ikke havde indfanget og reguleret. På et tidspunkt blev der fx bygget en lav, lang bindingsværksbygning uden for hospitalet langs kirkevejen. Det er usikkert, hvad den blev brugt til. Var det fx til opstaldning af kirkegængernes heste, eller opbevarede man lemmernes tørv her? Faktisk havde tørvene været anbragt på loftet over stuerne, og det må have været ganske umuligt for gangbesværede at klatre derop ad en smal stige. Men hvordan fik de så fat i brændslet? Det ved vi ikke.

Der kom af og til besøg i hospitalet. Det har vel været familien, som undertiden så ind til den gamle – børnebørn, som skulle ind og se til mormor? Der findes nogle få billeder, som antyder noget i den retning – i hvert fald i senere tider. Traditionen i Aunslev vil vide, at det var skik, når folk gik til kirke, at tage en lille pose fødevarer med og hænge den på hospitalets dørhåndtag. De gamle skulle vel også smage på pølsen efter en vellykket slagting.

Et spørgsmål, som godt kan falde en ind, er det vedrørende toiletforholdene. Hvad gjorde de gamle i den sag? Det ved vi heller ikke. Men vi ved, at de fik vand fra en brønd lige uden for huset til vask og madlavning. Det gyser lidt i en, når man tænker på, at vandet nærmest var afløb fra kirkegården, men det tog man nok ikke så tungt, når man trængte til en kop kaffe.

Sådan gik året for de gamle med alle de gøremål, den gode fru Anna Elisabeth havde nedskrevet. Degnen kom hver dag, og lur mig, om ikke de gamle har pumpet ham hårdt for bysladder. Af og til indtraf begivenheder, som var af afgørende betydning for de gamle, som da man fik nye komfurer installeret i mellemgangen, eller da man fik indrettet de bittesmå spisekamre, som man stadigvæk an se i et af rummene. Og ellers sad man blot der. Held den, som havde fået værelse med udsigt til vejen. Her kunne det da forekomme, at et eller andet seværdigt passerede forbi, for ellers kunne tiden nok falde lang.

I det 20. århundrede blev hospitalet udvidet med et baghus – det er det, som i dag rummer toilet og servicorum – så antallet af lemmer kunne forøges. Nu blev det et helt lille ældrecenter, men alt var stadigvæk i teorien underlagt reglerne i den gamle fundats. Det værdifulde aktstykke blev i Anna Elisabeths tid kopieret i femeksemplarer og fordelt mellem de implicerede parter, men først skulle fundatsen kontrasignes for at få gyldighed.

Dette skete den 3. januar 1763 – altså fem år efter, at den var skrevet. Hvorfor ventede man mon så længe? En lille, ondsksfuld orm gnaver et sted. Den mand, der ville få mest med hospitalet at gøre (bortset fra den overbebyrdede degn), var sognepræsten i Aunslev-Bovense.

Han hed i 1758 Lorentz Dreyer, men han var ikke i familie med folkene på Raschenberg. Den gode hr. Lorentz døde i februar 1763. Da var hans efterfølger allerede udpeget, og samtidigt blev fundatsen underskrevet og trådte i kraft. Et eksemplar blev afleveret til den nye sognepræst. Han hed Hans Dreyer. Fru Anna Elisabeth, der havde kaldsretten til begge kirker, havde kaldet sin egen søn. Det er her, ormen gnaver. De seks rigsdaler årligt blev altså i den gamle købmandsfamilie. Er det en utilbørlig tanke?

Hvis det er, så pletter det trods alt ikke Jens og Anna Elisabeths eftermæle. Det *var* dem, der byggede hospitalet, og tanken om hvor mange, der siden da fandt husly her, udvisker enhver mistanke om urent trav. Ja, det vil sige – når vi ser nærmere på underskrifterne finder vi foruden *A. E. Haman. Sl Dreyers* (salig Dreyers) også navnet *J. Ramus*. Han var i 1753 biskop over Fyens Stift, og han var en from mand, der nidkært vågede også over stiftets hospitaler og asyler. Men det var nok ikke derfor, at hans velærværdighed midt i vinterens hjerte – januar 1753 – var kommet til Raschenberg. Han var nemlig gift med Sara, Anna Elisabeths ældste datter. Med andre ord: der tegner sig et billede af en lille familievirksomhed omkring Aunslev Hospital.

Aunslev Hospital fungerede i overensstemmelse med fundatsen i mange år. Imens kom der flere hospitaler til rundt om i Danmark, og alene på Fyn kan man tælle i

hvert fald 62 godshospitaler. Dertil kommer »milde stiftelser« i Fyns købstæder. Og alligevel slog det overhovedet ikke til, hvis man skulle tænke på at imødegå alderdomsproblemerne. Mange gamle på gårdene kom til at sidde på aftægt. Somme tider var det en god ting, hvor fred og fordragelighed herskede, men ofte blev det et helvede for både de gamle og de nye ejere af gården. Det er aldrig undersøgt til bunds – og bliver det måske heller ikke –, men det er en kendsgerning, at en stor del af de dødsfald, man hørte om blandt aftægtsfolkene, ikke fandt sted af naturlige grunde. Der ligger uhyrlige dybder af rædsel bag kirkebøgernes kortfattede meddelelser om, at den og den gamle pludselig var død.

Alternativet var tiggerstaven. Valget var tiggerstaven eller aftægtsmordet. Når det var sådan, bliver det først for alvor klart, hvor stor en hjælp de små hospitaler var i 17- og 1800-tallet. Jens' og Anna Elisabeths gave til de gamle var bestemt ikke spildt!

Husets senere historie hører ikke hjemme her: alderdomshjem, husvildebarak, museum osv. –, men endnu ligger den lille smukke bygning en sommerdag og lyser i solen under de grønne linde - eller en vinterdag, hvor sneen tynger det gamle tegltag. Man kommer til at tænke på de skæbner, der havde til huse her i forgangne tider, og som nåede til livets ende i dette lille hus – Aunslev Hospital.

Hospitalets baggård med to beboere, Lise og Sørine, ca. 1940.

Kilde- og litteraturliste:

Fundats for Avnslev Hospital – (Hofmanns fundatser). En kopi af fundatsen kan læses på Nyborg Lokalhistoriske Arkiv (NLA).

Samtaler med ældre beboere i Avnslev-Bovense sogne.

Petersen, E. Ladewig og Johansen, H. C.: *Dansk Socialhistorie, bd. 3 og 4*. 1981.

Steensberg, Axel: *Dagligliv i Danmark i det 19. og 20. århundrede*. 1963.

Thomsen, Albert: *Aunslev-Bovense Sogn*. Særtryk af »Aarskrift for Svendborg Amts Historiske Samfund«. 1925.

